

Людмила М. Ганущак-Єфіменко, Валерія Г. Щербак
**РОЗВИТОК ІННОВАТИВНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА
НА ЗАСАДАХ КЛАСТЕРНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ**

У статті на основі результатів аналізу підприємництва Харківської області запропоновано підхід до розширення конкурентних переваг інноваційних кластерно організованих підприємств, виявлення можливостей та резервів активізації їх інноваційної діяльності, використання необхідних інститутів, механізмів і створення умов для мобілізації суб'єктів інноваційного підприємництва в залежності від обраної системи реалізації пріоритетів розвитку: «витовхуючої», «втягуючої» або змішаної.

Ключові слова: інновативне підприємництво; інновації; кластерна організація.

Рис. 3. Табл. 4. Літ. 10.

Людмила М. Ганущак-Єфіменко, Валерія Г. Щербак
**РАЗВИТИЕ ИННОВАТИВНОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА
НА ПРИНЦИПАХ КЛАСТЕРНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ**

В статье на основе результатов анализа предпринимательства Харьковской области предложен подход к расширению конкурентных преимуществ инновативных кластерно организованных предприятий, выявлению возможностей и резервов активизации их инновативной деятельности, использованию необходимых институтов, механизмов и создания условий по мобилизации субъектов инновационного предпринимательства в зависимости от выбранной системы реализации приоритетов развития: «вталкивающей», «втягивающей» или смешанной.

Ключевые слова: инновативное предпринимательство; инновации; кластерная организация.

Lyudmyla M. Hanushchak-Efimenko¹, Valeriia G. Shcherbak²
**INNOVATIVE ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT
BASED ON CLUSTER ORGANIZATION**

Based on the results of the analysis of entrepreneurship in the Kharkiv oblast, the paper offers an approach to widening the competitive advantages of innovative enterprises organized as clusters. Opportunities and reserves for their activation are revealed as well as institutes, mechanisms and conditions needed for mobilization of innovative entities depending on the chosen system of development priorities: push, pull or mixed one.

Keywords: innovative entrepreneurship; innovations; cluster organization.

Peer-reviewed, approved and placed: 10.08.2016.

Постановка проблеми. Кожна країна має певну соціально-економічну структуру економіки і суспільства, співвідношення складових якої характеризує тенденції соціального й економічного розвитку країни в цілому та дозволяє з'ясувати соціально-економічну ситуацію, а також визначити найбільш ймовірні шляхи її перетворення. На думку більшості наукової спільноти та як свідчать статистичні дані, зараз Україна перебуває на індустріальному етапі свого розвитку, який представляє собою мікс третього і четвертого технологічних укладів з вкрай низьким науково-технологічним рівнем розвитку більшості галузей. Для виходу з цієї ситуації можливе використання сценарію т.зв. «випереджального розвитку», що представляє собою поєднання п'ятого і шостого технологічних укладів, де до існуючої в країні індустріальної стадії

¹ Kyiv National University of Technologies and Design, Ukraine.

² Kyiv National University of Technologies and Design, Ukraine.

завдяки реалізації конкурентних переваг постіндустріального етапу (використанню електронних, інформаційно-телекомунікаційних, комп'ютерних технологій) та інновативних переваг «економіки знань» (впровадженню в практичну діяльність нових знань) створюється підґрунтя для підвищення прогресивності науково-технологічного рівня економіки країни, становлення умов для вільного інноваційного підприємництва, реалізації відповідних інституційно-організаційних змін. Одним зі шляхів реалізації такого сценарію є формування відповідної інфраструктури підприємництва на засадах кластерної взаємодії [5], синергетичний ефект якої представляє собою розширення можливостей функціонування окремих підприємницьких структур завдяки ефективному поєднанню нових знань з новими бізнес-технологіями.

Аналіз останніх досліджень та невирішена частина проблеми. Засновниками теорії підприємництва та їх зарубіжними і вітчизняними послідовниками є Дж. Гелбрейт [2], М. Гербер [3], А. Маршалл [7], В. Збарський [6], М. Канінський [6] та ін. Інновації у виробничій та підприємницькій діяльності досліджувались у відомих зарубіжних школах: П. Друкера [4], Б. Санто [8], Р. Фатхутдінова [9], Й. Шумпетера [10] та ін.

Аналіз літератури довів, що в більшості випадків вченими досліджуються або питання формування інноваційної політики, інноваційних процесів на макrorівні, або особливості підприємницької діяльності окремо, при цьому спостерігається відсутність цілісного комплексного підходу до пошуку принципово нового сценарію розвитку кластерної взаємодії суб'єктів підприємницької діяльності в умовах формування інновативного розвитку економіки п'ятого та шостого технологічних укладів.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування положень та визначення методичних підходів до формування інфраструктурного забезпечення кластерного підприємництва на принципово новій інновативній основі.

Основні результати дослідження. Кластерна концепція економічного зростання і підвищення конкурентоспроможності економічних систем давно відома і підсилюється наростаючими процесами глобалізації, розвитком засобів комунікації, активним формуванням та розвитком мережевих транснаціональних структур. Для умов України кластерне об'єднання суб'єктів підприємницької діяльності доцільно впроваджувати у вигляді мережевої організації комплементарних, територіально та технологічно взаємопов'язаних відносинами співпраці підприємств у вигляді технологічного ланцюжка спеціалізації, кооперування та технологічної комбінації (перша складова синергії: використання переваг існуючого міксу третього та четвертого технологічного укладів), об'єднаних навколо певного науково-освітнього центру (друга складова синергії: використання нових знань), де наявність науково-дослідницького та організаційно-інституціонального ядра дозволяє отримати принципово новий результат – інновативний атрактор взаємодії всіх учасників кластерного утворення.

Інновативний розвиток підприємництва при цьому характеризується впровадженням в практичну діяльність нових знань за рахунок кооперації науки, бізнесу та технологій, визначенням синергетики управління розвитком підприємництва за рахунок кластеризації учасників даного процесу. **Інноваційний**

розвиток підприємництва характеризується перенесенням акценту на використання нових технологій, переходом до випуску високотехнологічної продукції, прогресивними організаційними і управлінськими рішеннями в діяльності підприємництва.

Для визначення найбільш ефективних напрямків розвитку наукоємного, високотехнологічного підприємницького сектору в контексті прискорення процесів утворення кластерних об'єднань проаналізовано чинний стан підприємницької діяльності в одному з найбільш наукоємних регіонів України – Харківському.

За статистичними даними [1], на кінець 2015 р. в Харківському регіоні існує близько 13 тис. підприємницьких структур, серед яких: 52,8% великих, 27,6% середніх, 19,6% малих підприємств. За організаційно-економічною та правовою формою власності підприємства приватної форми власності складають більшість (72,4%), державної та муніципальної – 13,4%, змішаної – 14,2%. За досліджуваний період (2011–2015 рр.) динаміка показників підприємницької діяльності Харківського регіону наведена в табл. 1.

Як свідчать дані табл. 1, кількість підприємств Харківського регіону, що здійснювали інноваційну діяльність, збільшується досить високими темпами (на 37,5% за досліджуваний період). Однією з головних причин цьому є наявність мережі розвиненої інноваційно-дослідницької, організаційно-дорадницької та інформаційно-аналітичної інфраструктури передачі знань між науково-дослідними установами і виробничими структурами (технополісів, технопарків, бізнес-інкубаторів, інформаційно-аналітичних центрів тощо), розвиток яких свідчить про поступове «проростання» в існуючі індустріальні та постіндустріальні структури елементів шостого технологічного укладу (економіки знань).

Про наявність цих процесів свідчать такі факти: на Харківщині зосереджено 56% основних засобів науково-технічної діяльності, 15% всіх науково-дослідних інститутів України, 20% конструкторських організацій, понад 16% наукових співробітників. За кількістю наукових організацій Харківський регіон посідає друге місце в країні після м. Києва і перше – серед областей України. В області діють 55 бізнес-центрів та бізнес-інкубаторів, 294 інвестиційних та інноваційних фондів і компаній, 183 аудиторські фірми, 60 бірж. Ведеться робота по створенню нових об'єктів інфраструктури підтримки підприємництва (бізнес-центрів) в місті Чугуєві, Лозовій, Печенізькому, Куп'янському, Харківському районах. Наведені в табл. 2–3 дані наочно підтверджують результативність цього процесу.

На підставі проведеного аналізу стану соціально-економічного стану Харківського регіону пропонується наступний сценарій розвитку кластерного інновативного забезпечення підприємницької діяльності (рис. 1).

Проведений аналіз існуючого стану науково-технічної діяльності підприємств Харківського регіону дозволив виявити певні тенденції та запропонувати можливі сценарії розвитку кластерного інфраструктурного забезпечення. Ці сценарії можуть реалізовуватися за допомогою використання розроблених моделей можливих напрямків розвитку кластерних утворень, практичне використання яких дозволить підвищити попит на конкретні категорії інноваційних продуктів, побудувати оптимальну структуру кластерного підприємниць-

Таблиця 1. Підприємницька діяльність Харківського регіону за період 2011–2015 рр.*

Показники	Рік					Темп змін 2015 р. до 2011 р., %
	2011	2012	2013	2014	2015	
Кількість підприємств за всіма видами підприємництва	12633	12529	13117	12554	13008	102,9
з них:						
- промислове підприємництво, в т.ч. будівництво, сільське господарство	4722	4522	4414	4393	4292	90,9
- торговельне підприємництво	6623	6741	6456	6276	6771	102,2
- кредитне підприємництво, в т.ч. банківське, споживче кредитування	1011	1222	1633	1786	1888	186,7
- інтелектуальне підприємництво, в т.ч. науково-дослідне та дослідно-конструкторське	47	55	51	47	55	117,0
Індекс промислового виробництва, %	117,7	113,1	109,1	85,2	112,3	-
Індекс фізичного обсягу обороту роздрібної торгівлі, %	78,1	111,0	123,5	132,4	142,0	-
Питома вага збиткових підприємств, %						
- виробничих	38,4	24,7	37,8	33,9	27,2	-
- торговельних	19,6	17,8	22,0	21,5	23,8	-
- кредитних	33,5	27,9	28,5	31,7	32,8	-
- науково-дослідних та дослідно-конструкторських	11,2	9,7	13,3	14,2	12,8	-
Питома вага підприємств, що здійснювали інноваційну діяльність, %	13,6	14,6	15,4	17,1	18,7	-

* складено на основі [1].

кого формування з розподілом ролей щодо рівня спеціалізації, кооперування та комбінації елементів та складових технологічного ланцюжка. В залежності від ступеня розвитку підприємницької діяльності в Харківському регіоні виявлено 3 варіанти кластерних об'єднань за рівнем інтенсивності реалізації результатів НТП (табл. 4, рис. 2).

Таблиця 2. Інноваційна активність промислових підприємств Харківського регіону*

Інноваційна активність промислових підприємств								
	Питома вага підприємств, що займалися інноваціями	Загальна сума витрат	у т.ч. за напрямками					
			дослідження і розробки	з них		придбання нових технологій	придбання машин та обладнання пов'язані з управлінням інновацій	інші витрати
				внутрішні НДР	зовнішні НДР			
	%	тис. грн						
2011	18,4	805957	93737	84678	9059	12250	669874	30095
2012	22,1	738232	99568	90332	9236	5571	590336	42755
2013	23,2	642287	125265	105337	19928	22618	471944	22458
2014	22,4	711133	146160	119853	26306	18974	509517	36482
2015	28,6	667008	191779	177535	14244	20249	449469	5509

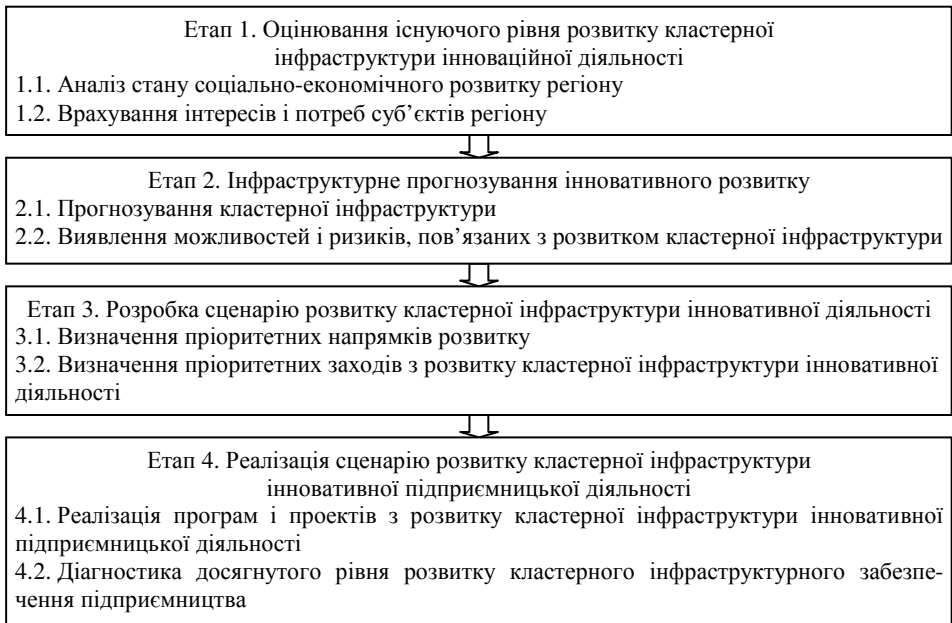
* складено на основі [1].

Таблиця 3. Впровадження інновацій на промислових підприємствах Харківського регіону*

Впровадження інновацій на промислових підприємствах						
Роки	Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, %	Впроваджено нових технологічних процесів, процесів	у т.ч. маловідходні, ресурсозберігаючі	Освоєно інноваційні види продукції, найменувань	з них нові види техніки	Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %
2011	17,5	708	45	169	83	2,4
2012	20,8	943	70	276	115	4,8
2013	21,4	375	62	246	89	4,8
2014	21,0	273	70	394	112	3,8
2015	23,7	212	85	208	74	5,1

* складено на основі [1].

Аналіз результатів діяльності наведено в табл. 4. Середні кожного з кластерів доводять, що загальні напрямки дій збігаються і спрямовані в більшості випадків на придбання нових технологій, підготовку виробництва до впровадження інновацій, освоєння виробництва принципово нової продукції. Це підтверджують дані рис. 2, де наведено порівняння інтенсивності наукомістких і високих технологій у розрізі отриманих кластерів.

Рис. 1. Сценарій розвитку кластерного інновативного забезпечення підприємницької діяльності в Харківському регіоні, авторська розробка

Таблиця 4. Інновативний розвиток підприємництва Харківського регіону по кластерах, % підприємств за видами інновацій*

Показники	Ум. позн.	Кластер		
		1	2	3
Придбання нових технологій	П1	79,5	56,8	77,2
Підготовка виробництва для впровадження інновацій	П2	72,4	67,2	59,0
Витрати на дослідження і розробки	П3	57,1	49,9	51,0
Придбання машин та обладнання, пов'язаних з упровадженням інновацій	П4	57,0	48,1	62,4
Освоєне виробництво принципово нової продукції	П5	47,0	73,8	49,5
Проведення внутрішніх НДР	П6	49,0	52,9	61,7
Витрати на зовнішні НДР	П7	52,7	53,3	68,3
Освоєно інноваційні види продукції	П8	72,7	58,7	69,0
Впроваджено нових технологічних процесів	П9	71,7	67,7	58,7
у т.ч. маловідходні, ресурсозберігаючі	П10	32,0	27,7	23,3
з них нові види техніки	П11	13,0	19,9	15,9
Реалізовано інноваційної продукції в загальному обсязі реалізації	П12	33,9	22,2	31,4
Використання інноваційних видів реклами	П13	13,9	14,3	16,0
Впроваджено інноваційні форми навчання персоналу	П14	27,9	21,3	26,0
Впроваджено інноваційні форми обробки управлінської інформації	П15	17,6	19,8	14,7
Запрошено консультантів з реінжинірингу бізнес-процесів	П16	16,8	18,4	18,5
Освоєно нові форми спеціалізації, кооперування та комбінації бізнес-діяльності та технологічної кластерної взаємодії	П17	20,4	26,6	31,3

* розраховано за даними [1].

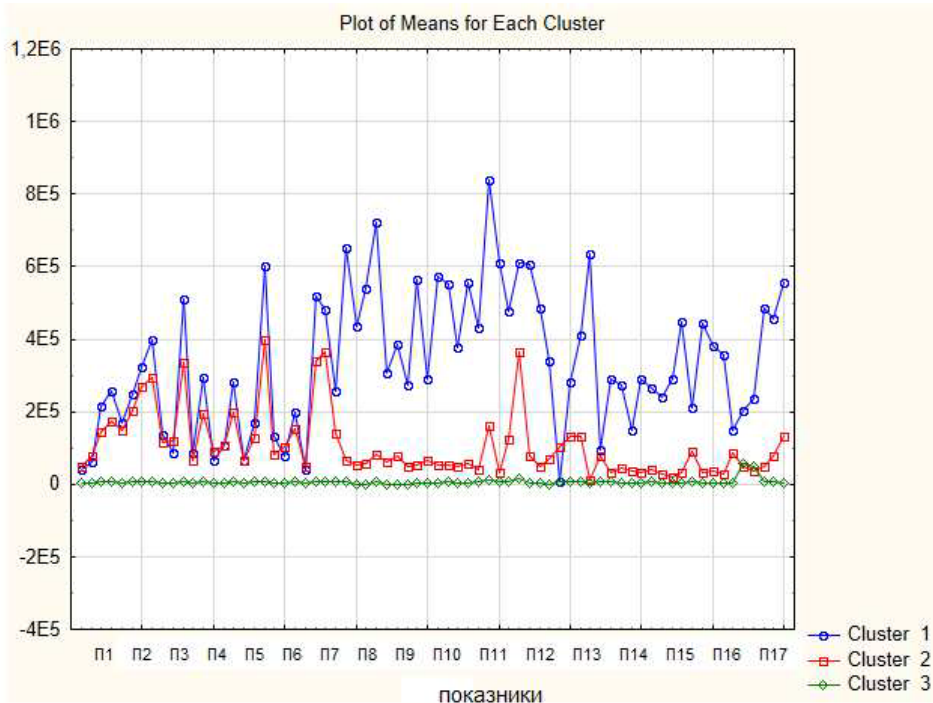

Рис. 2. Результати кластеризації досліджуваних підприємств Харківського регіону, розраховано на основі [1]

Проведена кластеризація об'єктів підприємницької діяльності виявила наявність в Харківському регіоні 3 моделей кластерної науково-інноваційної інфраструктури, що представляє собою «вштовхуючі»³ (кластер 1), «втягуючі»⁴ (кластер 2) і змішані системи (кластер 3). Така типологія моделей заснована на результатах порівняльного аналізу ефективності інноваційної діяльності досліджуваних підприємств. Прогнозна результативність реалізації кожного з 3 сценаріїв розвитку кластерного інноваційного забезпечення підприємницької діяльності за трьома розробленими моделями свідчить про наявність певних тенденцій ефективності використання ресурсів на впровадження інновацій, підвищення фінансової стійкості та автономності інноваційної підприємницької діяльності (рис. 3).

³ «Вштовхуюча» система (push system) представляє собою використання інновацій, безпосередньо заснованих на фундаментальних і лабораторних дослідженнях, що надає більше шансів привести до технологічного прориву, який в свою чергу дає компанії конкурентну перевагу. В науково-інноваційну інфраструктуру такого типу входять компанії, які виробляють продукти і технології для наукомістких галузей, створюють ринок і/або спеціалізовані ніші в просторі своєї технології, або на стику технологій. Ініціативний характер інновацій цієї системи обумовлює необхідність їх протштовхування на ринок (push-стратегія) і відповідно високі комерційні ризики.

⁴ «Втягуюча» система (pull system) представляє собою ініціацію інновацій ринком, тобто орієнтованістю компаній на потреби споживача, з метою здійснення довгострокового успіху з максимальним прибутком за рахунок забезпечення конкурентоспроможності продукції та підприємства в цілому. Ця науково-інноваційна інфраструктура галузевої кластерної бізнес-системи виконує функції спеціалізованого постачальника інноваційних рішень для компаній-споживачів, що створює цінності для споживачів – рішення, що сприяють підвищенню ефективності бізнесу компаній-споживачів.

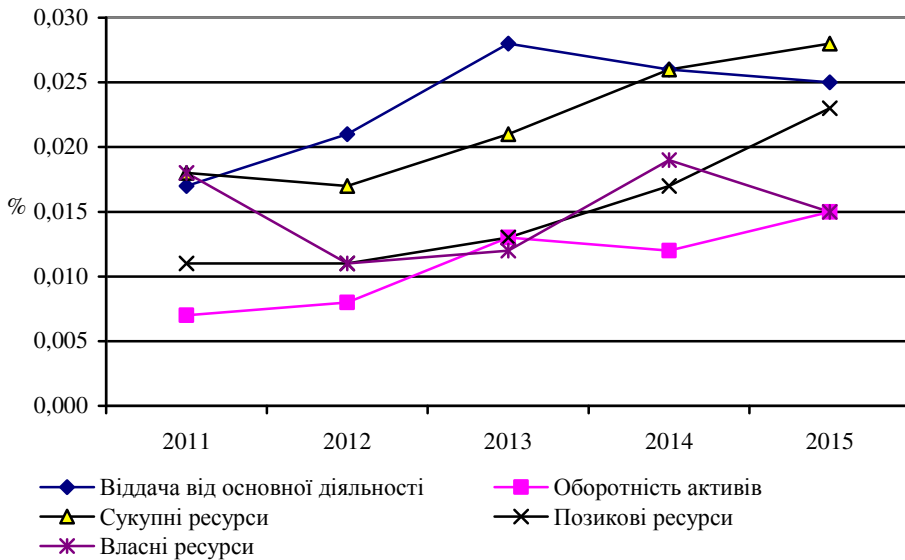

Рис. 3. Динаміка віддачі витрачених ресурсів на впровадження інновацій (ефективності використання) кластер 1, авторська розробка

За даними рис 3, кластер 1 перевершує інші кластери за ступенем інтенсивності інновативної діяльності, кількістю та якістю впроваджених інновацій за видами, про що свідчить високий рівень віддачі від вкладених ресурсів та залучення додаткових інвестицій (переважно позикових) на «вштовхуючу» інновативну діяльність, тобто про наявність певних зусиль (організаційних, управлінських, фінансових) на активне стимулювання інновативно-підприємницької діяльності членів кластера.

Висновки та пропозиції. Проведений аналіз результативності інновативного кластерного підприємництва у Харківському регіоні дозволив виділити переваги та проблеми в інновативному атракторі взаємодії всіх учасників кластерного ланцюжка «фундаментальна наука (економіка знань) – прикладна наука (науково-дослідницькі та дослідно-конструкторські розробки) – виробництво (спеціалізація, кооперування, комбінація виробництв, притаманні індустріальному етапу розвитку економіки) – споживання (маркетинг інновацій, притаманний постіндустріальному етапу)», комплексне використання та врахування яких забезпечує інновативний розвиток підприємницької діяльності. Запропоновано 3 можливі сценарії розвитку кластерного інновативного забезпечення підприємницької діяльності, які базуються на трьох моделях впровадження інновацій («вштовхуючої», «втягуючої» або змішаної), обґрунтоване використання яких дозволить реалізувати можливості й резерви активізації інновативної діяльності, створити та розвинути відповідні інститути, механізми мобілізації суб'єктів інноваційного підприємництва.

1. Впровадження інновацій на промислових підприємствах 2010–2015 рр. // Головне управління статистики у Харківській області // kh.ukrstat.gov.ua.

Vprovadzhennia innovatsii na promyslovykh pidpriemstvakh 2010–2015 rr. // Holovne upravlinnia statystyky u Kharkivskii oblasti // kh.ukrstat.gov.ua.

2. *Гелбрейт Дж.* Новое индустриальное общество / Пер. с англ. – М.: Высш. школа, 2008. – 559 с.
Gelbreit Dzh. Novoe industrialnoe obshchestvo / Per. s angl. – M.: Vyssh. shkola, 2008. – 559 s.
3. *Гербер М.* Мастерство предпринимательства. 7 стратегических направлений развития своего бизнеса. – М.: Диалектика, 2008. – 448 с.
Gerber M. Masterstvo predprinimatelstva. 7 strategicheskikh napravlenii razvitiia svoego biznesa. – M.: Dialektika, 2008. – 448 s.
4. *Друкер П.* Эффективный управляющий / Пер. на рус. А. Мкервали. – М., 2004 // gtmarket.ru.
Druker P. Effektivnyi upravliaiushchii / Per. na rus. A. Mkervali. – M., 2004 // gtmarket.ru.
5. Економічна діяльність підприємств // Державна регуляторна служба України // www.dkrp.gov.ua.
Ekonomichna diialnist pidpriemstv // Derzhavna rehuliatorna sluzhba Ukrainy // www.dkrp.gov.ua.
6. *Збарський В.К., Канінський М.П.* Тенденції розвитку малого підприємництва // Економіка АПК.– 2009.– №8. – С. 50–53.
Zbarskyi V.K., Kaninskyi M.P. Tendentsii rozvytku maloho pidpriemnytstva // Ekonomika APK.– 2009.– №8. – S. 50–53.
7. *Маршалл А.* Принципы экономической теории. – М.: Прогресс, 1994. – 416 с.
Marshall A. Printsipy ekonomicheskoi teorii. – M.: Progress, 1994. – 416 s.
8. *Санто Б.* Сила инновационного саморазвития // Инновации.– 2004.– №2. – С. 5–15.
Santo B. Sila innovatcionnogo samorazvitiia // Innovatsii.– 2004.– №2. – S. 5–15.
9. *Фатхутдинов Р.А.* Инновационный менеджмент. – СПб.: Питер, 2002. – 400 с.
Fatkhutdinov R.A. Innovatcionnyi menedzhment. – SPb.: Piter, 2002. – 400 s.
10. *Шумпетер Й.* Капитализм, социализм и демократия. – М.: Экономика, 1995. – 126 с.
Shumpeter I. Kapitalizm, sotcializm i demokratiia. – M.: Ekonomika, 1995. – 126 s.